

РОЗДІЛ 4 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 82.09:821.161.2»20»

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.30>

МІЖ ПОСТМОДЕРНОМ І ПОПУЛЯРНІСТЮ: ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА ДИНАМІКА МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX–XXI СТ.

BETWEEN POST-MODERNISM AND POPULARITY: GENRE AND STYLE DYNAMICS IN MASS LITERATURE OF THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Біловус Л.І.,

orcid.org/0000-0003-4882-4511

*доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету*

Яблонська Н.М.,

orcid.org/0000-0002-5790-1526

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету*

Шиманська В.П.,

orcid.org/0009-0006-3711-4134

*викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету*

Стаття присвячена комплексному аналізу жанрово-стильової динаміки масової літератури XX–XXI століть у контексті постмодерної естетики та соціокультурних трансформацій. Здійснено огляд теоретичних підходів до вивчення масової літератури, що сформувалися у працях західних і українських дослідників, зокрема Дж. Кавелті, Дж. Сторі, У. Еко, Т. Гундорової, С. Філоненко та ін. Визначено, що масова література перестає функціонувати як суто формульна й комерційна сфера, натомість набуває ознак інтелектуалізованого художнього явища, інтегруючи постмодерні стратегії цитатності, іронії, симуляції, інтертекстуальності та подвійного кодування. На матеріалі української прози кінця XX – початку XXI століття (В. Даниленко, А. Кокотюха, І. Роздобудько, Л. Дашвар, І. Карпа, Н. Матолінець, В. Арєнев, Я. Валетов та ін.) простежено, як масові жанри – детектив, трилер, фентезі, любовний та історико-пригодницький роман – трансформуються під впливом постмодерних художніх практик. Показано, що популярна література в Україні дедалі частіше поєднує доступність і жанрову впізнаваність із психологізмом, історичною рефлексією, соціальною критикою, філософськими мотивами та міфопоетичними структурами. Окрему увагу приділено рецептивному аспекту, зокрема ролі читача як активного інтерпретатора, готового до розпізнавання алюзій, культурних кодів і символічних нашарувань. Обґрунтовано, що масова література стає важливим інструментом культурної комунікації, осмислення колективної пам'яті, травматичного досвіду, ідентичності та соціальних конфліктів. У підсумку сформульовано перспективи подальших досліджень, пов'язані з аналізом впливу цифрової культури, мультимедійних форм і воєнного досвіду на еволюцію українського масліту.

Ключові слова: масова література, постмодернізм, жанрова динаміка, інтертекстуальність, українська проза.

The article offers a comprehensive analysis of the genre and style dynamics of twentieth- and twenty-first-century mass literature within the framework of postmodern aesthetics and contemporary sociocultural transformations. The study provides an overview of key theoretical approaches to mass literature developed in Western and Ukrainian scholarship, including the works of J. Cawelti, J. Storey, U. Eco, T. Hundorova, S. Filonenko and others. The research demonstrates that mass literature increasingly transcends its traditional status as a purely formulaic and commercially driven domain, evolving into an intellectually enriched artistic phenomenon that incorporates postmodern strategies of intertextuality, irony, simulation, quotation and double coding. Using Ukrainian prose of the late twentieth and early twenty-first centuries (V. Danylenko, A. Kokotiukha, I. Rozdobudko, L. Dashvar, I. Karpa, N. Matolinets, V. Arieniev, Ya. Valetov and others) as a case study, the article traces how popular genres – detective fiction, thrillers, fantasy, romance and historical adventure narratives – are transformed under the influence of postmodern artistic practices. It is shown that contemporary Ukrainian mass literature increasingly combines accessibility and recognisable genre structures with psychological depth, historical reflection, social criticism, philosophical motifs and mythopoetic models. Special attention is paid to the reader's reception, particularly the role of the reader as an active interpreter capable of recognising allusions, cultural codes and symbolic

layers. The study argues that mass literature serves as an important medium of cultural communication and a tool for interpreting historical memory, collective trauma, identity and social tensions. The article concludes by outlining prospects for further research, especially in relation to the impact of digital culture, multimedia forms and wartime experience on the development of Ukrainian mass literature.

Key words: mass literature, postmodernism, genre dynamics, intertextuality, Ukrainian prose.

Постановка проблеми. Масова література ХХ–ХХІ століть постає як динамічний культурний феномен, що формує і водночас віддзеркалює трансформації соціального досвіду, уявлень про жанр, форми оповіді та моделі читацького сприйняття. Особливої актуальності це явище набуває у контексті постмодернізму, який не лише зруйнував традиційну опозицію між елітарним і популярним мистецтвом, а й запропонував нові підходи до інтерпретації тексту, гри, цитатності, іронії та симуляції. Саме в межах постмодерної парадигми масова література перестає бути маргінальною сферою, а натомість набуває статусу повноправного учасника літературного процесу, що оперує складними кодами культурної пам'яті, жанровими гібридами та інтертекстуальними стратегіями. У цій ситуації постає проблема наукового осмислення жанрово-стильової динаміки масової літератури, яка функціонує між двома полюсами: з одного боку, зберігає формульність, структурну повторюваність і комерційну спрямованість, а з іншого – засвоює поетику постмодернізму, інтелектуалізується, ускладнює рецептивні механізми та створює текстові моделі, орієнтовані не лише на розвагу, а й на рефлексію над історичними, соціальними й культурними явищами. Складність дослідження полягає в тому, що масова література не є однорідним утворенням: вона охоплює широкий спектр жанрових різновидів – від детективу та трилера до фентезі, любовного роману й історико-біографічної белетристики – кожен із яких демонструє власні способи взаємодії з постмодерною естетикою. Унаслідок цього постає низка питань: яким чином постмодерні художні принципи змінюють жанрову природу масових текстів; як поєднуються баналізовані формули з новими композиційними моделями; як стилістичні прийоми – іронія, колажність, цитатність, містифікація, подвійне кодування – впливають на структуру й читацьке сприйняття популярної літератури. Додаткової актуальності проблемі надає сучасна цифрова культура, що інтенсифікує серіалізацію, фрагментарність і мультимедійність текстів, сприяючи появі нових форм масової оповіді та способів рецепції. В аналітичній площині це висуває вимогу комплексного підходу до феномену масової літератури, який поєднує теоретико-літературний, культурологічний та соціокомунікативний виміри. Отже, проблема полягає

у з'ясуванні природи і механізмів жанрово-стильової динаміки масової літератури в добу постмодерну, що зумовлює необхідність системного аналізу її художніх стратегій, типологічних трансформацій і культурних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-термінологічну основу осмислення масової літератури становлять, передусім, енциклопедичні та довідкові видання. У «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Коваліва міститься стаття «Масова література (тривіальна література)», де наголошено на її зв'язку з паралітературою, кітчем та індустрією культури; акцентовано комерційну мотивацію, тиражність, формульність сюжету й орієнтацію на «невибагливого читача» [1]. У «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» стаття «Масова література (тривіальна література)» уточнює, що масова література спирається на популярні жанри (детектив, вестерн, трилер, любовний роман тощо), функціонує в умовах ринкової конкуренції, а її художній рівень може коливатися від примітивного до цілком професійного [2]. Ці фундаментальні праці задають базову дефінітивну рамку, проте залишають відкритим питання про градацію всередині масової літератури (висока / низька белетристика, «мідл-література» тощо).

У західній теорії популярної літератури ключовою є монографія Джона Г. Кавелті «Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture» (1976). Дослідник пропонує концепцію «формульних історій», розглядаючи повторювані сюжетні схеми (пригодницький роман, детектив, вестерн, мелодрама) як культурні матриці, що забезпечують читачеві впізнаваність і водночас дозволяють виявити соціальні страхи, цінності й конфлікти епохи [3]. Праці Джона Сторі («Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction» та ін.) виводять аналіз масової літератури в ширший контекст популярної культури, наголошуючи на тому, що «популярне» не є синонімом «низького», а становить поле символічної боротьби за смисли, ідеології й форми колективної ідентичності [4].

В українському літературознавстві однією з перших системних спроб осмислити масову літературу стала стаття Н. Зборовської «Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема». Дослідниця розглядає масову літера-

туру як симптом часу й простір, де відображаються кризові стани національної ідентичності, травми посттоталітарного суспільства й гендерні конфлікти; вона акцентує на необхідності включення масової літератури в поле серйозного гуманітарного аналізу, а не лише морально-оціночної критики [5].

Монографія С. Філоненко «Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр» є на сьогодні найповнішим дослідженням української масової літератури. Авторка поєднує дискурсивний, гендерний та жанровий підходи: аналізує формування українського ринку масової книги, типологію жанрових моделей (детектив, любовний, історико-пригодницький, містичний роман), особливості жіночої масової белетристики та стратегії авторського «піару» й самоінституціоналізації письменників [6]. Важливо, що С. Філоненко наполягає на розрізненні «низової» тривіальної продукції й якісної масової літератури, яка здатна поєднувати комерційний успіх із естетично складною структурою. Цю тезу додатково підтверджують спостереження авторки щодо ролі жанру як «комерційного інструменту», що визначає рецептивні очікування й позиціонування книжки на ринку.

Концепт кітчу й масової культури в українському контексті ґрунтовно опрацьовано Т. Гундоровою в монографії «Кітч і література. Травестії», де дослідниця простежує різні модуси кітчу – від «котлярєвщини» до соцреалістичного й постмодерного кітчу – та демонструє, як «низькі» форми, карнавалізація, травестія й пародія стають важливими механізмами оновлення літератури, включно з масовою [7]. Ця праця є принципово важливою для нашої теми, оскільки вона показує, що кітч і масова культура не лише «знижують» естетику, а й продукують нові коди читання та художні стратегії.

Окремий напрям становлять роботи, присвячені осмисленню масової літератури як педагогічної та культурно-освітньої проблеми. Стаття О. Довбуш «Масова література: за та проти» ставить питання про доцільність включення масових текстів у поле академічного аналізу: авторка апелює до того, що тривале ігнорування масової літератури в науці призвело до втрати можливості адекватно оцінити внесок значної кількості письменників у розвиток національної літератури [8]. У публікації О. Запорожець «Питання доцільності вивчення сучасної української масової літератури» наголошено, що масова література може й повинна бути об'єктом системного викладання, оскільки порушує важливі соціальні

й етичні питання, формує у читачів уявлення про добро і зло та сприяє усвідомленню суспільних суперечностей [9].

Значну групу становлять дослідження, присвячені творчості окремих авторів як репрезентатив української масової (або «пограничної» між масовою й елітарною) літератури. Дисертація Ю. Соколовської «Творчість Ірен Роздобудько у контексті української масової літератури» є показовою в цьому плані: дослідниця системно аналізує прозовий дискурс І. Роздобудько, окреслює жанрово-стильовий діапазон, психологізм, фемінні стратегії й доводить належність її прози до так званої «мідл-літератури», що поєднує ознаки масової та елітарної прози [10].

Підсумовуючи, сучасний стан опрацювання проблеми масової літератури можна окреслити так: на рівні термінології й дефініцій сформовано базову теоретичну рамку, у якій масова література трактується як формульна, комерційна, ринково зорієнтована; українські дослідження демонструють поступовий перехід від оціночних суджень до комплексного аналізу поетики, дискурсивних стратегій, гендерних вимірів і педагогічного потенціалу масової літератури; новітні праці, присвячені окремим, показують, що масова література в українському контексті нерідко функціонує як простір синтезу елітарної та популярної поетики, що й робить її особливо перспективним об'єктом подальших студій.

Невирішені частини проблеми. Попри значну кількість досліджень, досі не з'ясовано, яким саме чином постмодерні естетичні стратегії змінюють внутрішню структуру масових жанрів і формують нові моделі читацької рецепції. Недостатньо опрацьованими залишаються питання взаємодії формульності й інтелектуалізації в масових текстах, а також механізми переходу від традиційних жанрових схем до гібридних постмодерних форм.

Мета статті полягає у дослідженні жанрово-стильової динаміки масової літератури ХХ–ХХІ століть у контексті постмодерної естетики, з'ясуванні механізмів взаємодії популярних жанрових формул із постмодерними художніми стратегіями та окресленні культурних, поетичних і рецептивних наслідків цих трансформацій на матеріалі світової та української масової прози.

Виклад основного матеріалу. У сучасній гуманітаристиці масова література розглядається як структурний елемент культурної індустрії, що функціонує на перетині соціальних очікувань, ринкових механізмів і художніх стратегій. Теоретична основа аналізу спирається, насам-

перед, на праці Джона Кавелті, який визначив масову (формульну) літературу як систему повторюваних сюжетних структур, що забезпечують читачеві впізнаваність і психологічний комфорт, але водночас дозволяють авторові варіювати моделі сюжету та створювати нові комбінації всередині жанрової формули [3]. У цьому контексті важливу роль відіграє ідея «передбачуваності як цінності» – масовий текст успішний настільки, наскільки він здатний поєднати новизну теми із впізнаваними композиційними схемами.

Подальші дослідження постмодернізму – зокрема Браяна МакГейла, Умберто Еко та Ролана Барта – розмивають межу між «високою» та «низькою» літературою, оскільки постмодерний текст легітимізує цитатність, іронію, симуляцію та інтертекстуальність як основні художні прийоми [11; 12; 13]. Постмодернізм пропонує читачеві активну позицію інтерпретатора, а текстові – поліфонію значень, що відкриває для масової літератури нові можливості ускладнення структури. У контексті аналізу подвійного кодування важливо згадати концептуальний підхід, згідно з яким інтертекстуальність стає ключовим чинником інноваційності художнього мислення [14].

Українські дослідниці Т. Гундорова й Н. Зборовська були серед перших, хто наголосив, що масова література не може оцінюватися виключно в категоріях «низька / висока», оскільки вона відображає травми посттоталітарного досвіду, переглядає національні міфи та відтворює транзитивність української культури [7; 5]. С. Філоненко систематизувала жанрові моделі українського масліту та показала, що масові тексти здатні інтегрувати постмодерні прийоми – подвійне кодування, інтертекстуальність, ігрові структури, – створюючи феномен інтелектуалізованої популярної прози [6].

Українська масова література вирізняється широким жанровим спектром, у межах якого сформувалися власні стильові доміанти й рецептивні очікування. Детективна й кримінальна проза, що в Україні активно розвивалася з кінця 1990-х, представлена авторами, які поєднують жанрову формульність із соціальною проблематикою. Так, твори А. Кокотюхи (цикл про адвоката Кліма Кравця; романи «Повзе змія», «Червоний») демонструють модель «соціального детективу», де фабула поєднана з історичними алюзіями та критикою корумпованих інституцій [15–17]. І. Роздобудько використовує детективну інтригу як спосіб психологічного аналізу внутрішньої травми та жіночої суб'єктності (романи

«Останній діамант міледі», «Гудзик»). У цих текстах формула жанру трансформується за рахунок емоційно-психологічної насиченості та акценту на особистісному виборі [18; 19].

Трилер і роман жахів мають у сучасній Україні порівняно вужчу традицію, проте помітними є Н. Гербіш («Теплі історії до кави» у межах масової рецепції функціонують як психологічні «comfort texts») [20], М. Кідрук («Бот», «Заирни у мої сни») [21; 22] та В. Єрмоленко у своїй художній роботі з елементами містичного трилера [23]. Найпотужніше ця група проявляється у творчості М. Кідрука, де поєднано жанрові схеми техно-трилера з соціальними й психологічними питаннями – насильство, страх, технічна етика, інформаційні загрози.

Фентезі та елементи альтернативної історії в українському контексті (В. Арєнев, Н. Матолінець, Я. Валетов) демонструють поєднання масової жанровості з постмодерним фоном – гібридизацію міфологічних структур, гру з національними архетипами та інтенсивну інтертекстуальність. Так, у фентезійних текстах Н. Матолінець міфотворчі мотиви впливають на структуру сюжетів, створюючи новий формат українського young adult, що балансує між масовою формою та психологічно-соціальним змістом [24; 25].

Любовний і сентиментальний роман, який в українській літературі тривалий час вважався маргінальним, із 2000-х років поступово інституціоналізується завдяки І. Роздобудько, Л. Дашвар та С. Талан. У цих авторок формульність любовного роману поглиблена соціальною проблематикою – травма війни, домашнє насильство, міжкласові конфлікти, жіноча емансипація. Таким чином, любовний роман стає майданчиком для опрацювання психологічних і етичних тем, що підносять його над традиційним уявленням про «легку белетристику».

Особливої уваги заслуговує історико-пригодницький та історико-біографічний роман, репрезентований прозою В. Даниленка, братів Капранових, А. Кокотюхи, О. Ірванця. У цих текстах історичний матеріал поєднується з елементами містифікації, сатири, інтертекстуальної гри, що свідчить про прямий вплив постмодерної естетики. Творчість В. Даниленка – показовий приклад того, як масовий роман може трансформуватися в інтелектуально ускладнений жанр із глибоким психологізмом, міфопоетичними структурами та загальнонаціональною проблематикою [26].

Українська масова література останніх десятиліть демонструє особливу тенденцію – поєд-

нання жанрової доступності з інтелектуальною ускладненістю, активним використанням культурних кодів, історичних алюзій та міфологічних структур. Найяскравіше цю тенденцію репрезентує творчість В. Даниленка, в якій масовий роман перетворюється на поліфонічний текст, насичений міфопоетикою, гротеском, іронією та постмодерною грою зі структурами оповіді. У романах «Кохання в стилі бароко» та «Газелі бідного Ремзі» [27; 28] масові жанрові моделі (детективна інтрига, історико-пригодницька канва, сатиричний наратив) поєднані з елементами містифікації, інтертекстуальності й філософської рефлексії. Автор застосовує техніку подвійного кодування: текст водночас приваблює «широкого» читача динамічною фабулою й задовольняє «вибагливого» інтелектуала складними символічними та алюзійними шарами [26].

Схожа взаємодія масового та високого спостерігається у прозі І. Роздобудько, де психологічний детектив і мелодрама структуруються через феміністичні мотиви, інтимну психологію, філософію вибору («Гудзик», «Останній діамант міледі») [18; 19]. Її тексти вибудовані за правилами масових жанрів, але наповнені глибокими роздумами про ідентичність, травму, моральну відповідальність – ознаками, властивими постмодерному художньому мисленню.

У прозі І. Карпи популярний жанр поєднаний із сатиричною критикою сучасної урбаністичної культури, постколоніальної ідентичності, тілесності та поколіннєвих травм («Фройд би плавав», «Добрі новини з Аральського моря») [29; 30]. Її тексти демонструють типову для постмодернізму стратегію іронічного дистанціювання, змішування регістрів і високої цитатності, що формує особливий «гібридний» жанровий простір.

Брати Капранови застосовують модель масового історичного роману, однак вибудовують його на засадах альтернативної історії, інтертекстуальної реконструкції культурної пам'яті та гри з національними міфами («Кобзар-2000», «Щоденник моєї секретарки») [31; 32]. Їхні твори демонструють, як масова література стає інструментом репрезентації складних історичних наративів у доступній, але багат шаровій формі.

Особливої уваги заслуговує тенденція до психологізації масліту. У Л. Дашвар і С. Талан любовний роман або соціальна драма перестають бути сентиментальними формами й перетворюються на тексти, що осмислюють злами й травми сучасного українського суспільства: військові події, домашнє насильство, моральні кризи, міжпоко-

ліннєві конфлікти. За формою – це масліт; за змістом – соціокультурна рефлексія.

Тобто український масліт ХХ–ХХІ ст. вибудовується у форматі постмодерної гібридності: жанрові рамки залишаються впізнаваними, але насичуються психологізмом, міфологічними структурами, історіософією, цитатністю та іронічною грою. Це створює унікальну модель, у якій масова література виконує не лише розважальну, а й культурно-інтелектуальну функцію.

У контексті постмодерних зрушень українська масова література ХХ–ХХІ ст. перестає бути винятково розважальним продуктом і дедалі виразніше набуває функцій соціальної, етичної, історичної та психологічної рефлексії. На тлі змін суспільства, зокрема посттоталітарного досвіду, війни, драматичних трансформацій ідентичності, масліт бере на себе роль індикатора колективних емоцій, травм і очікувань.

У романах Л. Дашвар («Мати все», «Покров») [33; 34] популярна белетристична структура використовується для опрацювання тем травматичної пам'яті, міжпоколіннєвих конфліктів, соціальної нерівності. Задекларована як «масова проза», її творчість працює як соціальний діагноз: за фасадом динамічного сюжету – критика дегуманізованого середовища, економічного насильства, втрати моральних орієнтирів.

С. Талан у романах «Не вурдалаки», «Оголений нерв» та «Я тебе наміряла» [35–37] використовує популярні схеми психологічної драми, однак наповнює їх гострою проблематикою війни, посттравматичного синдрому, родинних втрат. Тут масова література виконує терапевтичну функцію – вона формує емоційний міст між індивідуальним і колективним досвідом.

У творах А. Кокотюхи (зокрема в циклі історичних детективів про Корнія Федоренка та в романах «Червоний», «Адвокат із Личаківської») [15–17] масовий жанр детективу або пригодницького роману перетворюється на інструмент історичної інтерпретації. Автор не просто реконструює події минулого – він пропонує читачеві морально-етичну рамку, у якій оцінка історичних постатей та подій проходить крізь призму сучасної ідентичності.

У В. Даниленка масові жанри виконують соціально-філософську функцію. «Газелі бідного Ремзі» не лише наслідують масову форму сатиричного роману – тут створено багаторівневий текст, який рефлексує над природою влади, національними комплексами, культурними відмінностями [27]. Так текст стає способом критичного переосмислення українського суспільства.

Письменники молодшого покоління – зокрема Н. Матолінець («Варта»), В. Арєнєв («Заклятий меч»), Я. Валєтов («Південний пост») – використовують масові жанри (фентезі, трилер, антиутопія) для осмислення питань поколіннєвої ідентичності, кордонів, безпеки, свободи, тілесності. Фантастичний компонент стає метафорою актуальних суспільних страхів.

Як бачимо, в українській літературі ХХ–ХХІ ст. відбувається суттєва перебудова функцій масліту: розважальні моделі трансформуються у простір культурної критики, історичної рефлексії та колективної терапії. Масліт слугує своєрідним «медіатором» між повсякденністю й культурною пам'яттю, поєднуючи доступність форми з глибиною змістових пластів.

Що стосується рецептивного виміру, то сучасна українська масова література демонструє багаторівневість моделей читання. З одного боку, вона задовольняє потребу в ескейпізмі – у повторюваних структурах, лінійній фабулі, ідентифікації з героєм. З іншого – впроваджує постмодерні прийоми, що вимагають від читача інтерпретаційної активності та певної «компетентності». Наприклад, ескейпізм особливо помітний у прозі Л. Дашвар, С. Талан, І. Карпи, де емоційне напруження, драматизм і фокус на приватному життєвому досвіді дозволяють читачеві пережити катарсичний ефект. Проте в цих текстах ескейпізм не є втечею від реальності – він є способом її осмислення, переробки травми та повернення до моральної рівноваги.

Структурність і передбачуваність жанру – властивість, яку Дж. Кавелті називає «комунікативною ефективністю» [3]. Вона також зберігається в українських текстах: у детективах А. Кокотюхи наявні чіткі фази розслідування; у романах І. Роздобудько – структура психологічної інтриги; у фентезі Н. Матолінець – архетипна схема «подорож героя». Але саме структура дає змогу впроваджувати нові елементи – соціальні, історичні, містичні, – не руйнуючи жанрової впізнаваності.

Ефект «подвійного адресата» – один із ключових маркерів інтелектуалізованого масліту. Яскравий приклад – В. Даниленко, у якого поверхневий рівень – пригодницький сюжет – супроводжується глибшим рівнем: алюзіями на українську історію, біблійні та міфологічні коди, філософські парадокси. І. Роздобудько кодує тексти так, що жіноча історія стає метафорою колективної травми нації; І. Карпа – змішує міську готику з постіронічними стильовими нашаруваннями, які розплутує досвідчений читач.

Вагомою стає і «комунікативна активність» читача. Від нього очікується вміння впізнати алюзію, інтертекст, історичний код. У фентезійних циклах Н. Матолінець і В. Арєнєва читач активно добудовує світ, інтерпретує символи, накладає сучасний досвід на міфологічні фрейми. Це формує нову модель масового читання – читача як співтворця.

Тобто рецептивні стратегії української масової літератури ХХ–ХХІ ст. поєднують традиційну функцію емоційного занурення з постмодерною інтелектуальною грою. Масліт у такий спосіб долає межу між «простим» і «складним» читанням, формуючи багаторівневу систему взаємодії між автором і публікою.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Сучасна українська масова література ХХ–ХХІ століть постає як багатогранне й динамічне явище, що сформувалося на перетині культурної індустрії, постмодерної естетики та соціокультурних трансформацій українського суспільства. Аналіз її теоретичних засад і жанрово-стильових моделей доводить, що масліт давно вийшов за межі одновимірної «розважальності» й перетворився на повноцінний інструмент осмислення історичної пам'яті, травматичного досвіду, національної ідентичності та соціальних суперечностей. Характерною рисою українського масліту стає інтелектуалізація жанру: динамічна фабула поєднується з інтертекстуальністю, подвійним кодуванням, міфопоетичними структурами, психологізмом і філософською рефлексією. Це засвідчують твори В. Даниленка, І. Роздобудько, А. Кокотюхи, Л. Дашвар, І. Карпи, Н. Матолінець та інших авторів, які використовують усталені жанрові форми, але наповнюють їх новими смислами та культурними кодами.

Однією з ключових тенденцій розвитку є трансформація функцій масліту: від репродуктивної моделі жанрової формули – до моделі культурної рефлексії, соціальної терапії, переосмислення історичних наративів і моральних конфліктів. Масова література стає не лише «дзеркалом» суспільних процесів, а й активним учасником формування ціннісної системи, емоційних реакцій та культурної пам'яті. Водночас зміни торкаються й рецептивної сфери: читач перетворюється на співтворця значення, адже тексти масліту дедалі частіше потребують компетентного, інтертекстуально підготовленого адресата, здатного розпізнати алюзії, коди, символічні структури та приховані сенси.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю глибшого аналізу взаємодії масліту

з іншими компонентами сучасної культури, передусім цифровою та медійною. Потребує системного осмислення вплив серіалізації, фанатських спільнот, мультимедійності, екранізацій і трансмедійних наративів на структуру українського масового роману та стратегії його сприйняття. Окремим напрямом є вивчення гендерних і регіональних моделей масліту, порівняння українських зразків із глобальними тенденціями, аналіз нових

жанрових гібридів (історико-містичний роман, технотрилер, соціальна антиутопія). Також перспективним є дослідження впливу війни та нових форм національної травми на формування тематичних і стильових матриць масової літератури. Усе це відкриває можливість подальшого поглиблення розуміння того, як масова література стає одним із ключових механізмів культурної комунікації в сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Т. 2: М–Я. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с. С. 120–121.
2. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / гол. ред. А. Волков. Чернівці: Золоті литаври, 2001. 640 с. С. 315–317.
3. Cawelti J. G. *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 344 p. URL: https://detective.gumer.info/txt/cawelti-2.pdf?utm_source=chatgpt.com
4. Storey J. *Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction*. 8th ed. London; New York: Routledge, 2018. 320 p. URL: https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315226866/cultural-theory-popular-culture-john-storey?utm_source=chatgpt.com
5. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема. *Слово і Час*. 2007. № 6. С. 3–8. URL: https://il-journal.com/index.php/journal/issue/view/157/6_2007_pdf?utm_source=chatgpt.com
6. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / ґендер / жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с. URL: https://old.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/mon-filonenko2.pdf?utm_source=chatgpt.com
7. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії. Київ: Факт, 2008. 284 с. URL: https://www.academia.edu/19558347/Кітч_і_література_Травестії_Київ_Факт_2008_284_с
8. Довбуш О. Масова література: за та проти. *Studia Methodologica*. 2009. Вип. 28. С. 78–83. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Studia_methodologica/N28.pdf?
9. Запорожець О. С. Питання доцільності вивчення сучасної української масової літератури. *Innovative scientific research: theory and practice*: зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф. Stockholm, 2023. С. 364–369. URL: https://repo.dma.dp.ua/9030/1/ПИТАННЯ_ДОЦІЛЬНОСТІ_ВИВЧЕННЯ....pdf?utm_source=chatgpt.com
10. Соколовська Ю. С. Творчість Ірен Роздобудько у контексті української масової літератури: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Івано-Франківськ, 2017. 196 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0417U001756?utm_source=chatgpt.com
11. Barthes R. *S/Z*. Paris, 1970. 282 p. URL: https://www.academia.edu/8331536/Roland_Barthes_S_Z
12. Eco U. *Postscript to The Name of the Rose*. 1984. 84 p. URL: <https://all4pdfs.com/download/4868367-postscript-to-the-name-of-the-rose>
13. McHale B. *Postmodernist Fiction*. Routledge, 1987. 279 p. URL: https://www.academia.edu/27716657/Brian_McHale_Postmodernist_Fiction
14. Біловус Л. І. Інтертекстуальність як модус новаторства (на матеріалі творчості І. Світличного та В. Стуса) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 – теорія літератури. Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. 172 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/013684e9-9817-497b-9783-ba6ecb44f408>
15. Кокотюха А. Адвокат з Личаківської. Харків.: Фоліо, 2015. 288 с.
16. Кокотюха А. Повзе змія. Харків.: Фоліо, 2008. 475 с.
17. Кокотюха А. Червоний. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 320 с.
18. Роздобудько І. Ґудзик. Київ: Нора-Друк, 2015. 224 с.
19. Роздобудько І. Останній діамант міледі. Харків: Фоліо, 2010. 222 с.
20. Гербіш Н. Теплі історії до кави. К.: Брайт Стар Паблішинг, 2013. 168 с.
21. Кіндрок М. Бот. Харків: Видавництво КСД, 2022. 544 с.
22. Кіндрок М. Заирни у мої сни. Харків: Видавництво КСД, 2022. 528 с.
23. Єрмоленко В. Ловець океану. Історія Одиссея. Л.: Видавництво Старого Лева, 2017. 216 с.
24. Матолінець Н. Варта у грі. К.: АССА, 2018. 288 с.
25. Матолінець Н. Керамічні серця. Л.: Видавництво Старого Лева, 2023. 592 с.
26. Яблонська Н.М. Постмодерністський дискурс художньої прози Володимира Даниленка : дис.. на здобуття наук. ст. канд. філол. н. : 10.01.01 – українська література. Тернопіль: ТНПУ ім.. В. Гнатюка, 2017. 197 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/26906c93-4426-4059-93f5-c49c31581fae/content>

27. Даниленко В. Газелі бідного Ремзі : роман. Львів : ЛА «Піраміда», 2008. 488 с.
28. Даниленко В. Кохання в стилі бароко й інші любовні історії: роман та оповідання. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 254 с.
29. Карпа І. Добрі новини з Аральського моря. К.: Книголав, 2019. 592 с.
30. Карпа І. Фройд би плакав. Харків: Фоліо, 2004. 238 с.
31. Капранови В. і Д. Кобзар 2000 + Найновіші розділи. К.: Гамазин, 2010. 401 с.
32. Капранови В. і Д. Щоденник моєї секретарки. К.: Зелений пес, 2011. 400 с.
33. Дашвар Л. Мати все. Харків: Видавництво КСД, 2024. 384 с.
34. Дашвар Л. Покров. Харків: Видавництво КСД, 2022. 384 с.
35. Талан С. Не вурдалаки. Харків: Видавництво КСД, 2013. 300 с.
36. Талан С. Оголений нерв. Харків: Видавництво КСД, 2022. 544 с.
37. Талан С. Я тебе намріяла. Харків: Видавництво КСД, 2025. 320 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025